

H o r v á t h T i b o r

Kontrasztivitás és nyelvoktatás

~~Néhány perces, empiriából kiinduló rövid hozzászólásomban~~
~~nem a nyelvészet, hanem a pedagógia oldaláról szeretném megkö-~~
~~zelíteni a kontrasztivitást, ezt a sokakat érdeklő, fontos témakört.~~

A korszerű nyelvoktatás a célnyelv intenzívebb elsajátítá-
sát, a jobb és tartósabb eredmények elérését tűzi ki célul. E cél
elérése azonban különböző tényezőktől függ:

1. a metodikai koncepciótól, azaz a nyelvoktatási módszer megválasztásától,
2. a tananyag programozásától,
3. A nyelvtanítási és tanulási folyamat programozottságától,
4. az audiovizuális technikai segédeszközök helyes alkalmazásától stb.

Jelen esetben nem kívánok foglalkozni sem a metodikai kon-
cepcióval, mivel ezt már Hegyi Endre korreferátumában érintette,
sem a tanítási és tanulási folyamat programozottságával, sem az
audiovizuális technikai eszközök felhasználásával, mert ezek a
kérdések egyrészt nem témái a jelen konferenciának, másrészt
külön-külön konferenciát érdemelnének.

Mintegy azonban a tananyag programozása nagy hatással
van a nyelvoktatási célkitűzések megvalósulására és az elért e-
redményekre, a tananyag-programozás és az interlingvális nyelvi
egybevetés problematikáját emelném ki ~~annál is inkább~~, mert ez
az a terület, ahol a nyelvész ~~és a jelen konferencia is~~ a legtöbb
bet tud segíteni.

A nyelv hangrendszerének, morfológlájának, szintaxisának,
lexiko-szemantikai és intonációs rendszerének leírásával, anall-
zálásával és prezentálásával a nyelvész képes feltárni a törvény-
szerűségeket, és irányelveket tud adni a nyelvi anyag, illetve a
tananyag programozásához.

A régi görögöktől napjainkig különböző aspektusokból vizsgálva, többféleképp írták le a nyelveket, de mindnek volt egy közös vonása, mégpedig az, hogy irányt szabtak, újszerű mederbe terelték a nyelvoktatási módszereket, hozzájárultak a nyelvoktatási módszerek gazdagításához.

A nyelvészek kutatnak és feltárnak dolgokat, esetleg olyanokat is, amelyek nem egészen tűnnek újszerűnek, mivel a nyelvtanárok már korábban is ismerték, sőt alkalmazták őket, csak nem olyan hatékonyan, mint lehetett volna, mivel hiányzott a kellő elméleti megalapozottság és a tudományos rendszerezés.

Nem kétséges, hogy a külső kontrasztivitás, a bilingvális egybevetés dolga sem kivétel ez alól a megállapítás alól. Nem vitás, hogy a nyelvi egybevetés világméretű lázas művelése sem fogja megváltani sem a világnyelvek, sem a kisebbek, köztük a magyar nyelv oktatását sem, de az biztos, hogy a nyelvoktatók munkáját elméletileg megalapozottabbá, rendszeresebbé és eredményesebbé teheti, ha a legcsekélyebb eredményeit is számításba vesszük oktató munkánkban.

A forrásnyelvek és anyanyelvünk kontrasztív elemzése révén programkészítőink, tananyagíróink és a magyar nyelvet tanítók előre láthatják azokat a sajátos nyelvi nehézségeket, interferenciákat, amelyek leküzdése a tanár legfontosabb feladata, és ha ez sikerül, a magyar nyelvoktatás színvonalának az emelkedését fogja eredményezni.

A nyelvi egybevetés bonyolult feladat, mivel a különböző nyelveken beszélő emberek közösségeinek más-más a világlátása, azaz különbözőképpen strukturálják a környező világot. Így minden nyelv másképp viselkedik, vagyis minden nyelvnek önálló struktúrája van. Az egyes nyelvek strukturálisan összemérhetők, egybevetethetők egymással, a hasonlóságok és eltérések felderíthetők, leírhatók, számbavehetők, és az eredményként kapott pontos paraméterek a nyelvoktatás szolgálatába állíthatók. Ez a külső kontrasztivitás célja és feladata.

A korszerű nyelvoktatás azonban azt vallja és a modern pedagógia azt tanítja, hogy mindig a célnyelvből induljunk ki, törekedjünk a monolingvális óravezetésre, a forrásnyelv használatát csökkentjük minimálisra, vagyis a bilingvális óravezetéssel ne teremt-

sünk melegágyat a nyelvi interferenciáknak. A gyakorlat igazolja, hogy az anyanyelvi ismeretek, rutinos készségek jól beidegződött reflexeinél semmi sem gátolja jobban a célnyelvi jártasságok és készségek kialakítását.

Úgy tűnik, hogy a külső kontrasztivitás, vagyis az eltérő és hasonló, de semmiképp sem azonos nyelvi jelenségek tudatos egybevetése a nyelvi Interferencia legfőbb melegágyát fogja megvetni. Ez az aggály jogos is, nem is. Az aggály csak akkor jogos, ha visszaélünk vele.

A bilingvális egybevetés elve és a pedagógiai előírás közti látszólagos ellentmondás könnyen feloldható, ha egyszer és mindenkorra tudomásul vesszük, hogy a kontrasztivitás elsősorban nyelvészeti stúdium, amely a forrás- és célnyelv tudományos egybevetésén alapszik. Pontos paramétereket szolgáltat a tantervek, tananyagok, programok, óratervek, óravázlatok, gyakorlattípusok, gyakorlatrendszerek kidolgozásához és elkészítéséhez, mintegy irányt szabva a célnyelv nyelvtani rendszerének didaktikai rendszerré való átalakításához az egyes forrásnyelvi sajátosságok figyelembe vétele mellett.

Az egybevetést tehát nemcsak hogy nem kell, de nem is szabad a tanítási órán végezni, hanem azt megelőzően. Ha így járunk el, tervszerűen, tudományos elméleti felkészültség alapján készülünk fel minden egyes órára, a pedagógiai követelmény elvét a monolingvális óravezetést illetően nem fogja zavarni, sem sérteni a kontrasztivitás érvényesítésének elve. Sőt, a kutatások előbb-utóbb azt eredményezhetik, hogy a kontrasztivitás elve beépül a pedagógiába is egyik fontos pedagógiai alapelveként. De ezért még munkálkodnunk kell és nem is keveset.

A monolingvális és bilingvális módszerrel kapcsolatban még csak annyit, hogy mást jelentenek ezek a fogalmak a nyelvész és mást a nyelvtanár számára. A nyelvész számára mindkettő eszköz a nyelv leírására, a nyelvtanár számára pedig módszertani eljárás, vagyis hogy direkt jellegű, audiovizuális egynyelvű vagy fordító, grammatizáló módszer szerint tanít-e.

Egy másik nagyon fontos pedagógiai elv, hogy az ismeretek elsajátítása könnyebb és eredményesebb, ha bizonyos kontrasztív szempontok is érvényesülnek, illetve jelen vannak az ismeretszer-

zés folyamatában. Ebben a vonatkozásban jut szerephez és nyer jelentőséget a célnyelven belüli kontrasztivitás, amelyet dr. Hegedűs József belső kontrasztivitásnak nevez.

Az idő rövideje miatt csupán néhány szót szeretnék szólni a külső és belső kontrasztivitás empirikus jellegű tanulságai alapján a hangkontrasztok tanításáról.

Először is egy újabb kontrasztra szeretném felhívni a figyelmet a fonetika oktatásával kapcsolatban. A fonetikus és a fonológus a bilingvális egybevetéskor egzakt módszerekkel dolgozik és a teljességre törekszik, ami a technikai forradalom korszakában nem is lehetetlen. A pedagógus rendelkezésére viszont nem állnak olyan precíziós műszerek, technikai berendezések, laborok, amelyek a nyelvi jártasságok és készségek olyan eredményes kialakításához vezetnének, mint a fonetikus esetében.

Az elméleti szakember igénye a teljesség, a pontosság, a nyelv-
oktatónak pedig meg kell elégednie az elfogadhatóság követelményével. Az idegen nyelvet tanulók ugyanis csak fokozatosan válnak képessé a célnyelv hangjainak apperceptiálására és differenciálására.

A jó nyelvtanárnak ismernie kell a hangok képzésének tudományát, a fonetikát, mind pedig a fonológiát. A külföldieknek azonban, ha nem külön stúdium a fonetika, akkor nem fonetikát, nem is funkcionális jellegű fonológiát, hanem kiejtést, hangsúlyt, ritmust, intonációt és helyesírást tanítunk.

A kiejtés tanításában azonban nagyon fontos a célnyelvi paradigmikus jellegű fonológiai kontrasztok felállítására mind a hangképzés alakításában és rögzítésében, mind az automatizálásban, hogy tanítványaink minél hamarabb tudják differenciálni és helyesen használni a hangokat a beszédben.

A magyar nyelv idegen nyelvként való tanításában fő feladat a magyar beszédhangok elfogadható elsajátíttatása a külső és belső kontrasztok paramétereinek figyelembe vétele mellett. A külső kontrasztivitás alapján számba kell vennünk a forrásnyelv hangállományát, meg kell állapítani a forrásnyelv és a célnyelv hangrendszere közötti azonosságokat, hasonlóságokat, eltéréseket, és a fokozatosság elvének betartásával valamilyen korrelációs viszonyban megtanítani az új hangrendszert. A kiejtés tanításában építeni lehet a forrásnyelvből hiányzó fonémák és allofonok ismeretére is. Fontos, hogy a fo-

kozatoság eive alapján elsősorban a forrásnyelvből hiányzó hangok megtanítására összpontosítsuk a figyelmet. Egy szóban vagy szerkezetben egynél több ismeretlen hang ne forduljon elő. A "gyümölcs" szóban pl. a különböző népek fiainál 2-3-4 új hang is előfordulhat.

Ha a magyar magánhangzókat egybevetjük az angollal, alig találunk megfeleléseket. Csak a felső nyelvállású i, ú, a középső nyelvállású ö és az alsó nyelvállású palóc á hangnak megfelelő fonémák felelnek meg mint bázishangok. A többi angol magánhangzó egybevetése az órán nemcsak felesleges, hanem káros és zavaró is lehet. Szerencsére mind a három nyelvállásban van egy elfogadható bázishang, melyből kiindulva ki lehet építeni a magyar magánhangzók artikulációs bázisát. Ennek bemutatását azonban az idő rövidsége jelenleg nem teszi lehetővé.